

*Мінохіна І., Недзведовська О.Є.,
Національний університет "Острозька академія"*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

У статті проаналізовано особливості організації фінансових ресурсів комерційних банків, дано оцінку процесам концентрації банківського капіталу, виявлено проблеми та розроблено пропозиції щодо вдосконалення механізму формування і використання фінансових ресурсів комерційних банків України.

Банківські ресурси – це основа основ діяльності будь-якого банку, оскільки процеси утворення ресурсів і надання позик перебувають у тісному взаємозв'язку. Тому розуміння економічного змісту банківських ресурсів, значення проблем пов'язаних із їх ефективним формуванням і доцільним використанням, надзвичайно важливе, особливо для українських комерційних банків. До того ж не слід забувати, що зміцнення ресурсної бази комерційних банків – одна з головних передумов стабільного функціонування і розвитку української економіки, оскільки від цього значною мірою залежить вирішення проблеми інвестиційної активності. Тому в сучасних умовах розвитку економіки, коли Україна прагне інтегруватися до Європейського Союзу, а НБУ намагається дотримуватися основних вимог Базельського Комітету стосовно банківського регулювання та нагляду (особливо це стосується капітальної бази банківської системи), проблема формування фінансових ресурсів банківських установ, розвиток удосконалення діяльності комерційних банків, формування й використання інших ресурсів має вирішальне значення.

Метою дослідження є аналіз особливостей організації, оцінка процесів концентрації банківського капіталу, виявлення проблем та розробка пропозицій щодо вдосконалення механізму формування і використання фінансових ресурсів комерційних банків України

Дослідженням даної теми займалось багато науковців. Значний внесок в її розробку внесли: зарубіжні економісти: Д. Полфреман, Ф. Форд, Е. Рід, Р. Коттер, Е. Гілл, Р. Сміт, Дж. Сінкі, І.Т. Кох, серед українських, то варто виділити А.М. Мороз, М.І. Савлук, С.А Коваль, С.М. Павлюк, А.Л. Лобанова, Ж.М Мартинюк, Ж.М Довгань, А.П. Вожжов, Ю. Пророзов, Ю.Галицейська, І. Лютий, В.Кириленко. Об'єктом їхнього дослідження є сутність фінансових ресурсів та особливості організації в Україні, оцінка механізмів їх формування та використання в Україні, дослідження структури фінансової бази комерційних банків як джерела коштів, для здійснення активних операцій, з'ясування ключових проблем.

Фінансові ресурси комерційного банку – це сукупність власних, залучених та запозичених коштів, що перебувають в розпорядженні та використовуються у процесі здійснення банківської діяльності та виконання покладених функцій [3, с. 115].

Структура ресурсів окремих комерційних банків є індивідуальною і залежить від ступеня їх спеціалізації, особливостей їх діяльності, стану ринку кредитних ресурсів, розмірі капіталів, кількості і характеру клієнтів, регіональних та інших факторів [4, с.89].

Банківські ресурси з точки зору джерел утворення, враховуючи положення Закону України “Про банки та банківську діяльність” та сучасні погляди на це питання, поділяються на власні (капітал) і зобов'язання (залучені та запозичені) кошти [3, с. 114].

Операції за допомогою яких комерційні банки формують свої ресурси, називаються *пасивними*. Вони забезпечують формування капіталу банку, необхідних йому понад власного капіталу для здійснення нормальної діяльності, забезпечення ліквідності та одержання доходу. Фінансові операції з розміщення коштів, за допомогою яких банк отримує прибуток, називаються *активними* [2, с. 226].

Практика свідчить, що в діяльності комерційного банку важливим моментом є не тільки формування ресурсів, а й ефективне їх розміщення та управління, що характеризується: залишками коштів, вкладеннями, резервами [5, с.198].

На сьогодні, характеризуючи поточну діяльність та перспективи розвитку комерційних банків та склад їх фінансових ресурсів зокрема, варто визначити яка частка коштів перебу-

ває у банківській сфері, а яка поза нею. Досі більшість банків відчуває нестачу фінансових ресурсів унаслідок нерозвинутого грошового обігу за участю банківської системи. Ця ситуація пов'язана з тим, що населення України через слабкий розвиток фінансового ринку має обмежений вибір інструментів для капіталізації своїх гривневих заощаджень. Банківські депозити є поки що найдоступнішими з них. Але й цим інструментом населення користується лише за достатньої довіри до банків. За її відсутності, яка є і на сьогоднішній день, більша частина гривневих заощаджень зберігається в готівковій формі або ж дробиться на декілька депозитів для зменшення ризику втрат від банкрутства банків (див. рис. 1) [6].

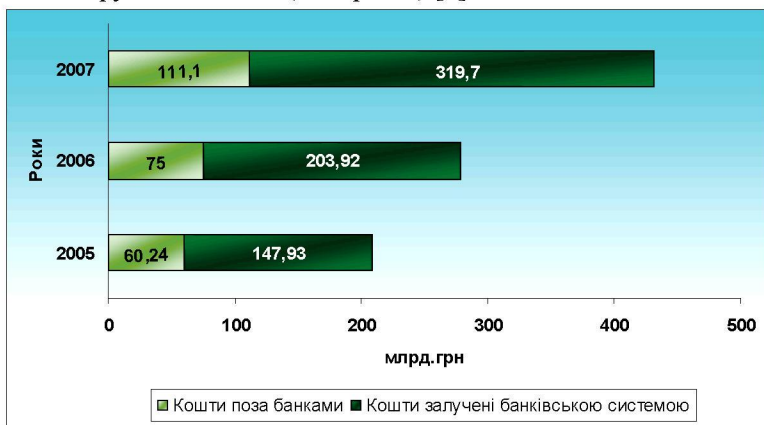

Рис.1. Грошовий обіг в Україні у 2005-2007 роках

Так за даними НБУ, поза банками у 2005 році готівки було в обігу 60,24 млрд. грн., у 2006 році – 75 млрд. грн. (ріст на 24,5%), а у 2007 році – 111,1 млрд. грн. (ріст на 48,2%). Кошти підприємств, організацій та населення залучені комерційними банками (депозитні рахунки та ощадні сертифікати) за 2005 рік становили 147,93 млрд. грн., у 2006 році – 203,92 млрд. грн. (зростання на 37,8%), у 2007 році – 319,7 млрд. грн. (зростання на 56,8%). Дане явище свідчить про значний обсяг роботи в напрямку максимального залучення грошових коштів у банківську систему, зменшення її готівкового обігу і тінезації економіки зокрема.

Період 2005-2007 роки характеризувався певними структур-

ними коливаннями в пасивах банківського сектора. Головним джерелом банківських ресурсів є зобов'язання (залучені й запозичені кошти). Загалом спостерігається тенденція зменшення частки власних ресурсів у структурі ресурсів банків України й відповідне збільшення частки зобов'язань. У 2007 році воно становило 11,6% власних ресурсів та 88,4% по зобов'язаннях, що пояснюється зростанням абсолютної величини залучених та запозичених коштів та зменшення прив'язаності діяльності комерційних банків до наявного власного капіталу (див. рис.2.).

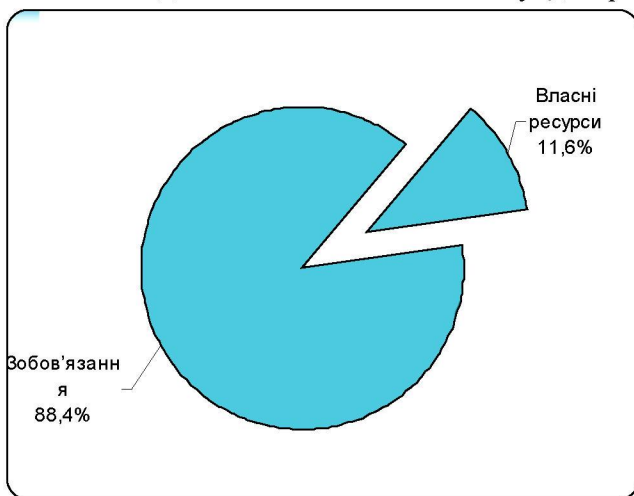

Рис.2. Структура пасивів комерційних банків України за 2007 рік

Це співвідношення можна обґрунтувати тим, що згідно з показником платоспроможності зобов'язання не повинні перевищувати розмір власного капіталу більше ніж у 12 разів. Отже, у діяльності комерційного банку важливе значення має визначення оптимального співвідношення власного капіталу та зобов'язань (власних та залучених коштів). На 2007 рік співвідношення між власними ресурсами та зобов'язаннями складало приблизно 1:8, що є у межах норми і свідчить про достатню платоспроможність банків, незагрозливого рівня кількості зобов'язань для стійкого фінансового стану і надійності.

По узагальнених показниках формування фінансових ресурсів комерційних банків спостерігається збільшення ресурсної

бази (див. рис.3).

Як видно із рис.3, власні ресурси зросли з 25,45 млрд. грн. у 2005 році до 69,58 млрд. грн. у 2007 році (середній ріст становить за два роки 65,35%), а зобов'язання відповідно з 188,4 млрд. грн. до 529,8 млрд. грн. (67,75%).

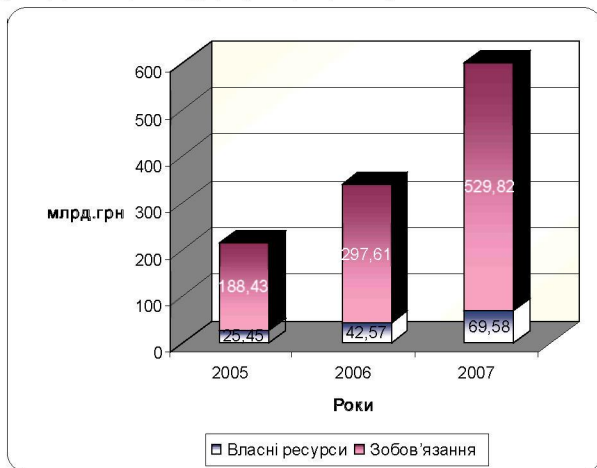

Рис.3. Динаміка фінансових ресурсів комерційних банків України за 2005-2007 роки

Практично кожний аспект банківської діяльності прямо чи опосередковано пов'язаний з наявністю власного капіталу та його вартістю. Проблеми нарощування власного капіталу є ключовими для комерційних банків та банківської системи України в цілому. Адже, зростання власних коштів комерційних банків – це поліпшення фінансової стійкості, але треба визнати, що головне завдання полягає все-таки у подальшому нарощуванні банківського капіталу.

Протягом 2005-2007 років, банки досить активно збільшували свої капітали. Однак показник у розмірі понад 10 млн. євро у 2007 році значиться лише у 116 банках з 198 зареєстрованих банками, тобто 59%. Мають низький рівень капіталу 41% банків, і це всерйоз непокоїть НБУ, оскільки свідчить або про неможливість або про небажання їхніх власників вирішувати цю проблему.

Позитивною тенденцією характеризуються зобов'язання комерційних банків України за період 2005-2007 роки. Основні

частка належить залученим коштам (депозити фізичних, юридичних осіб, депозитні сертифікати) у 2007 році складав 68,5%, а запозиченим (кошти банків та боргові цінні папери) – 27,5% відповідно. За даний період відзначається поступова зміна співвідношень між ними в сторону зростання других.

У складі залучених ресурсів банків України найбільша частка припадає на вклади фізичних осіб та кошти юридичних осіб 52,9% і 47,7% відповідно. Якщо брати їх частку у зобов'язаннях, то вона становить за 2007 рік 31,3% та 28,8%.

Кошти вкладені в боргові цінні папери складають невелику частку в складі зобов'язань, але мають упродовж досліджуваного періоду мають найвищі темпи росту (155,9% – у 2006 році та 248,7% – у 2007 році). Варто відзначити, що гостро необхідною є подальша активізація комерційних банків на ринку цінних паперів, що за рахунок менш громіздкого механізму нагромадження коштів, вільному обігові, довготривалих та визначених строках, дасть можливість банкам здійснювати довгострокові інвестиції, диверсифікувати свої активи та пов'язані з їх розміщенням ризику, отримувати додаткові прибутки від операцій на фондовому ринку тощо

Відповідно до класифікації, що було розроблено НБУ у 2007 році, у групу найбільших входять банки з активами понад 5 млрд гривень (раніше понад 3,9 млрд гривень), у групу великих – банки з активами від 2 до 5 млрд гривень (раніше від 1,8 до 3,9 млрд гривень), у групу середніх – банки з активами від 0,7 до 2 млрд гривень (раніше від 0,5 до 1,8 млрд гривень), у групу невеликих – банки з активами до 0,7 млрд гривень (раніше до 0,5 млрд гривень) [6].

Найбільшу частку серед структури активів (напрямок розміщення фінансових ресурсів) у 2007 році займають вкладення 76,2%, частка яких зросла майже на 6% з 2005 роком. Залишки та резерви, які становлять 19,8% та 3%. (див. рис.4).

Дане співвідношення є позитивним оскільки кошти, які залучаються банком активно беруть участь в операціях, перебувають в обігу, працюють на отримання банком прибутку, а не пасивно зберігають на рахунках банків.

У 2005-2007 рр. спостерігається тенденція до зростання активів комерційних банків. Так у 2006р порівняно з 2005р. зросли на 126,32 млрд. грн. (59,1%), а у 2007р порівняно вже з 2006 рік склав 259,2 млрд. грн. (76,2%) див. рис.5.

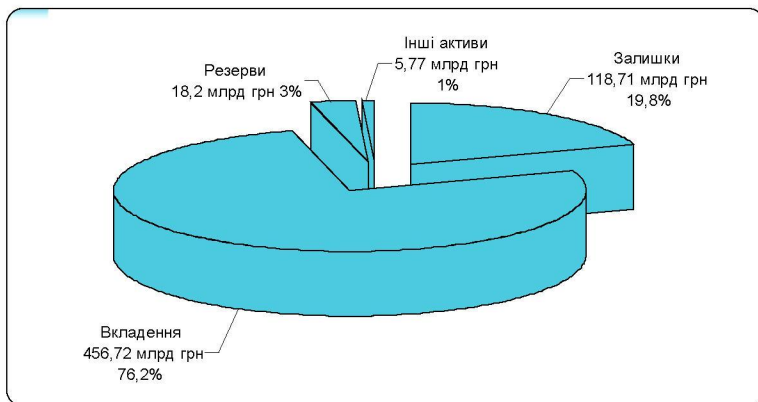

Рис. 4. Структура активів комерційних банків України у 2007 році

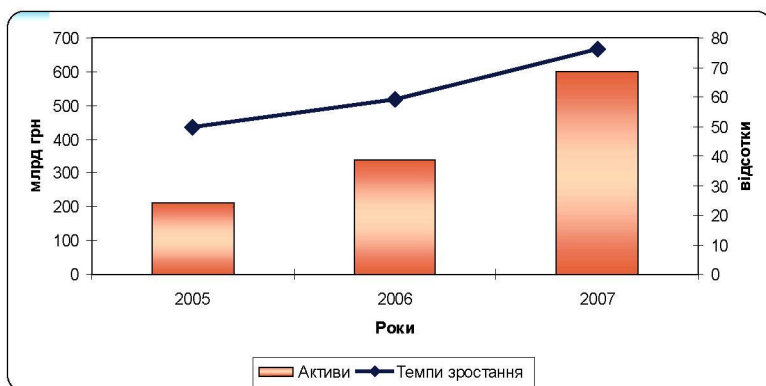

Рис.5. Динаміка активів комерційних банків України за 2005-2007 роки

Така тенденція пов'язана з ростом банківської сфери в Україні, диверсифікацією та збільшенням видів послуг банків, які надаються клієнтам, спрямування коштів не на адміністративні витрати, а на продуктивні напрямки діяльності.

Найбільш гострими проблемами вітчизняних комерційних банків можна виділити:

– висока тенденція зростання іноземних інвесторів у банківській сфері. Особливо виразною тенденцією 2007 року

стало відчутне зростання присутності іноземних капіталів у банківській системі України, так за досліджуваний період 2005-2007рр. за даними НБУ їх кількість становила 23, 35, 47 відповідно. Якщо 2006р. частка іноземного капіталу в українській банківській системі становила 27,6%, то у 2007 р. – 34,6%. При цьому кількість банків із 100-відсотковим іноземним капіталом зросла з 13 до 17. Усього за останні три роки іноземні інвестиції в українську банківську систему склали близько 10 млрд. дол. Ця тенденція зберігатиметься і у 2008 р. За експертними оцінками, вже на кінець I кв. 2008 р. частка іноземного капіталу наблизиться до 50%. У структурі іноземного капіталу, розміщеного в банківській системі України, 17,7% загальної суми належить Франції, 17,4% – Австрії, 14,4% – РФ, 14,0% – Італії. Вважається, що українська банківська система розвивається за прикладом Угорщини, Чехії та Польщі, де іноземний капітал присутній практично у кожному банку відповідної країни [8].

– низький рівень капіталізації, що ускладнює їх діяльність в Україні, змушує встановлювати на свої послуги високі умови отримання для клієнтів та абсолютно унеможливує посідання вагомого місця на світовому ринку банківських послуг.

– низька рентабельність активів. На тлі підвищення загальних показників ефективності банківської системи у 75 банків (тобто майже у кожного другого) рентабельність активів становить менш як 1%, а в середньому по системі у 2007 році 1,61%;

– незбалансованість активів і пасивів за строками. Дедалі більше стає довгострокових активів, які розміщують за рахунок короткострокових зобов'язань. У кожного четвертого банку (у загальній сумі – 41) більш як 10% довгострокових активів не забезпечені необхідними зобов'язаннями, що свідчить про високу загрозу втрати ліквідності [3, с. 128].

Отже, що стосується проблеми капіталізації українських комерційних банків, то на нашу думку, не варто активно підштовхувати банки до концентрації капіталу. Сьогодні перша п'ятірка українських банків тримає 37–39% активів банківської системи України; перша десятка – 54–55%, перші 24 банки (перша і друга групи класифікатора НБУ) – 71,6% активів. На наш погляд, це концентрація – в повній мірі. Власне, як і в багатьох інших країнах світу: на першу п'ятірку американських банків припадає 64% активів, російських – 30%; у середньому по країнах Єврозони, за даними ЄЦБ, на п'ять найбільших банків припадає

22% усіх банківських активів. Практично в усіх країнах світу банківська система складається з 5–10 “банків-гігантів”, певної кількості середніх і великої кількості малих банків й інших фінансових інституцій. Україна зовсім не виняток [7].

Перспективні методи вдосконалення організації фінансових ресурсів комерційних банків України:

- застосування нових видів вкладів, зокрема, використовуючи досвід зарубіжних країн: pow-рахунки, що поєднують у собі принципи зберігання і використання строкових вкладів і вкладів до запитання; вдосконалений їх різновид – superpow-рахунки; депозитні рахунки грошового ринку з плаваючою ставкою відсотка; конверсійні, а також святкові, відпускні, податкові, дитячі, пенсійні, спеціальні пенсійні рахунки (наприклад, для військових пенсіонерів) [4, с. 92];

- активізація діяльності українських банків на ринку цінних паперів;

- випуск банками нетрадиційних депозитних інструментів: депозитних і ощадних сертифікатів, чекових депозитів, банківських векселів;

- дисконтна система обслуговування акціонерів, головне призначення якої надання власникам акцій гарантованих пільг і знижок у процесі їх обслуговування, можливості спільної участі в окремих банківських проектах;

- запровадження державою механізми стимулювання довгострокового кредитування, такі як податкові пільги комерційним банкам, у структурі кредитного портфеля яких значну питому вагу мають обсяги середньо– та довгострокових кредитів, або банкам, які здійснюють кредитування підприємств, орієнтованих на експорт тощо;

- кредитування інноваційних проектів технопарків. Для них було запроваджено спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності, який передбачає державну підтримку технопарків, у тому числі податкові й митні пільги;

- створення достатніх страхових резервів.

Підсумовуючи, можна зробити наступні висновки: позитивні тенденції основних показників організації фінансових ресурсів комерційних банків вказують на їхнє переорієнтування на інвестування реального сектору економіки; збільшення залучених коштів за рахунок строкових вкладів фізичних осіб дає змогу зробити висновок про зростання довіри населення до

банків, хоча ще є досить багато роботи в цьому напрямі, ріст розмірів активних операції, що є свідченням диверсифікації та збільшення видів послуг банків, які надаються клієнтам, спрямування коштів не на адміністративні витрати, а на продуктивні напрямки діяльності. Вважаємо за доцільне збільшити капітал за рахунок випуску цінних паперів, залучення довгострокових позик, розширення спектру фінансових послуг, що можуть надаватися банками та створення достатніх страхових резервів, що гарантуватимуть безпеку коштів клієнтів. Подальше удосконалення організації фінансових ресурсів комерційних банків сприятиме зміцненню та посиленню вітчизняної банківської системи, що, відповідно, позитивно вплине на її інтеграцію у світову фінансову систему та можливість виступати повноправним учасником світового фінансового ринку.

Список використаних джерел:

1. Васюренко О.В., Волохата К.О. Економічний аналіз діяльності комерційних банків: Навч. посібник. – К.: Знання, 2006. – 463 с.
2. Галіцейська Ю. Ресурсна база комерційних банків: сучасний стан та можливі напрямки оптимізації //Вісник ТДЕУ, 2006. №3. – С.124-130.
3. Коваль С.А. Формування фінансових ресурсів комерційних банків//Фінанси України: науково-теоретичний журнал, Київ, 2004. – №7. – С.110-115
4. Лобанова А.Л. Ресурсна політика комерційних банків України: науково-теоретичний журнал, 2005. – №1. – С.88-95.
5. Фінанси (Загальна теорія) Опарін В. М., Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – 240 с.
6. <http://www.bank.gov.ua>
7. <http://www.kraina2.org.ua>
8. <http://www.uabanker.net>